ДОРОГА

Ч. 10. ЖОВТЕНЬ Р. VI.

1 9 4 3

На широкому базарі

„І пошлю свою тугу до вас,
Хай за поли вас миче...
І. Франко „Мойсей"

Людина до того часу молода, поки в ній живий порив у далечінь, у новість, у творчість, той порив, що у серці щемить, як туга. В кого погас гіркий біль і солодка розкіш росту, той уже старий, хоча б йому було літ менше як 20...

Оце життя пливе вам, як міська річка, взята в бетонові береги, рівно, одноманітно, навіть щасливо і вдоволено. Та час-до-часу щось прокидається в вашій душі, якесь неокреслене почування. Вам чогось треба, чогось бракує, а все навкруги стає бліде і сіре, як захмарений день. Ви самі не знаєте, чому вам так нудно. Ви самі не вмієте собі сказати, чому всі ті речі і справи, що ними ви щодня займаєтесь, раптово зробилися такі байдужі. Ви найрадше хотіли б втекти від цього невідомого, німого ще й безликого гостя, що хижим птахом розпростер крила над вами і давить душу. Берете палицю і йдете в міський сад, чи в поле, в ліс. Та швидші кроки туги, ніж ваші ноги. Ідете поїздом. Вікно відчинене і вітер то б'є, то пестить вам обличчя. Але від туги, що в вашім власнім серці, не втекти вам ніколи.

Одного ж дня та туга — немова дістає ім'я і починає приказувати вам. Ви вже знаєте, за чим вам нестерпно банно. Тоді шепчете ім'я якоїсь дівчини чи хлопця, або вдивляєтеся внутрішнім зором в якийсь заманливий задум — ідею. Пам'ятаєте певно з квітневого числа „Дороги" нашу першу прогулянку. Там пізнали ми, що той сам демон туги, Ерос, є і демоном любови і світоглядового мислення.

З тієї хвилини, коли ваша туга почала говорити виразною мовою, світ для вас зміняється. Тоді все у ньому має цінність остільки, оскільки має воно якесь відношення до коханої особи чи укоханої мислі. Тепер знаєте, чому все інше, дотеперішнє, давнє — таке сіре вам і байдуже. Коли ж вам накидають його як обов'язок, тоді стає воно вам просто ненависне. Ви хотіли б забути все те, втекти від всього того, так як перетомлені цілорічною працею в школі, втікали ви в перші дні ферій у повне, свобідне дозвілля. Ви не хотіли годі ніяких правил, вам досить тієї розміреностн годин, де на кожну з них точно призначена якась робота: в тій вставати, в тій їсти, в тій вчитися. Ні, ви нуряєтеся в незв'язаній безжурності мрій і дій. Ви просто спочиваєте тоді душевно, віддаючися безвольно примхам і забагам хвилини.

Це досвід, що його проходить кожна свіжа ще, незачерствіла душа. Це і досвід, що його проходить і людська мисль взагалі. Ось її захопило якесь важне питання. Воно стає в осередку мисленних зусиль якоїсь епохи. Таким питанням, такою найпершою справою мислі і совісти було недавно, як знаємо, питання ідеалізму і матеріялізму. Люди шукали відповіді, люди страждали від непевности, сперечалися, ненавиділи себе в ім'я ідеалізму і матеріялізму. Що це значить, хай про це посвідчать такі приклади. Скільки жертв, і то наших українських жертв, поглинув недавно фанатичний большевицький матеріялізм. Або інший приклад. Ідеаліст цінить в людині головно духа. Матеріяліст скаже, що людина, це складна машина та й годі. А все ж людина це дух і матерія. Які ж взаємини між тими первнями? Про те написали, особливо німецькі учені, силу-силенну наукових праць. Нараховують, що під кінець XIX і на початку XX стол. з'явилося на ту тему понад 3 тисячі вчених розправ. Саме питання від того остаточно не вияснилося, тільки заплуталося, мов оті вулички, що ми мандрували ними в червні *), поки не забажали вибратися на ширші майдани життя.

Бо саме чим більше вчених праць топталося навкруги питань про ідеалізм і матеріялізм, тим частіше в свіжих душах прокидалася туга вийти із сутінків усіх тих безконечних суперечок і вічних повторювань — на якісь нові обрії. І вкінці та туга находила собі свої нові гасла. Одним із головних було: — життя. Мисль раптово відвернулася від давніх питань, вони стали для неї мов заялозена, перепочена одежа, що її радо скидаємо з себе літом, щоб купатися в сонячнім промінні і в прохолодній вогкості річних хвиль. Це було якесь радісне пробудження. В ньому було щось із туги і поранкового почування д-ра Фавста, що нарешті усвідомив собі сумний стан, де

Statt der lebendigen Natur,
Wo Gott den Menschen schuf hinein,
Umgibt in Schutt und Moder dich
Nur Tiergerüpp und Totenbein.

(Замість живої природи, що в неї ввів тебе Бог, створивши, оточують тебе серед румовищ і гнилі тільки кістяки тварин і людей).

Тож геть старі питання про духа, матерію, тіло, їх взаємини! Хай живе життя! Вчені надаремне намагалися в своїх робітнях із матерії зліпити живе тіло, а ось навкруги бачимо, як із живого повстає мертве. Тож життя вважаймо за первоосновну, за щось первісне, і до його звернім нашу думку і нашу любов, зайняті досі тінями.

Для того, хто знайшов предмет своєї туги, світ міняється. Так було і тут, коли туга нового часу знайшла своє основне поняття: — життя. Як приблизитися, як пізнати це життя? Адже точна наука пізнає тільки те, що вмерло. Вона може трупа різати, розкладати. Саме життя не дається такому дослідові. Навіть історичні науки, і ті записують і описують те, що було, те, що минуло. Так як же ж схопити живу царівну життя?

Розумовий дослід, раціональна метода, як бачимо, тут безсилі. Життя не дається аналізувати, тільки відчути, пережити. Треба вчуватися в життя, в живе творіння, треба вчуватися в історичні особи, події, якщо хочемо відтворити їх у нашій душі. Або, як кажуть, треба більше розуміти, ніж пізнавати, треба схопити життя інтуїцією. Отже не раціональна метода, але інтуїтивна веде до пізнання життя. Розумовий спосіб ледве доторкається зовнішньої оболонки життя, того, що вже в ньому застигло, затвердло. Але гарячу пливку ляву життя спізнати може тільки інтуїція.

Подібне треба сказати і про практичну поставу в житті. Минулі часи, що вірили тільки розумові і клялися на нього, хотіли життя упорядкувати тільки на основі розумних засад. Та всі ті вигадки виявилися слабими супроти первісних сил інстинктів. Інстинкти — це великий розум життя, тоді як те, що називаємо звичайно людським розумом, це тільки слуга тих інстинктів.

Тож даремне заковувати інстинкти в якісь тверді і нібн непорушні розумні закони чи моральні приписи. Сильна воля, життя, сильна воля влади валить такі обмеження. Сильна людина не схиляється перед ними, навпаки, вона творить, вона накидає нові закони.

Тож хай живе життя, це значить: хай живуть найдужчі, первісні його сили. Хай живе воля, хай пропадають обмеження її, хай живе волюнтаризм! Колись люди молилися правді, в науці і в житті. Хай гине світ, щоб тільки була правда. — Тепер люди почали співати похвальних пісень для брехні, якщо вона помагає їм для розряду волі, інстинктів. Логіка, мораль — стали чимсь немодним. Хай живе ірраціоналізм, хай живе імморалізм. Хай живуть і розгортаються людські хотіння, пристрасті, кохання, ненависть. Хай живе вітхнення, безумний порив.

Оце вийшовши із стародавніх вулиць і провулків, що в них заплуталися ідеалізм і матеріялізм, знайшлися ми серед гамірливого широкого базару. Це ж у кожнім великім місті є цілі сади і площі, відведені для народного гуляння і галасливих веселощів. Там різні штукарі показують свої штучки і різні крамарі манять і спокушають своєю строкатою тандитою. Від карусель крутиться голова і млосно робиться від гойдалок. А в темних печерах страшать вас дивні, невидані звірі-потвори.

Останніми роками ходили ми такими площами для духових гульбищ.

Молоді читачки і читачі! Чи правда: якийсь знайомий вам увесь галас тих кличів! Вони всякали в європейську свідомість саме тоді, як почав окрилюватися світогляд українського націоналізму. Тож наша недавня публіцистика, навмання і безтямно, приймала всі ті гасла, пила їх і перепилася ними. І оце досі голова нам болить і крутиться.

Та нову зміну пророчить нам нова туга, що розгоряється в серцях. Чуємо знову неспокій душі, і, не знаємо ще, але вже відчуваємо мілку крикливість усього того духового базару. Душі хочуть нової правди і відвертаються від блискучих брехень. І вже, як колись, прочуваємо нові розмежування між справді молодими і тими, що знають тільки минуле. Знову є між нами такі, що вже вдоволилися і ситі тими гаслами, пережовують їх на всі летючкові лади, і не чують навіть несмаку.

Але ми віритимем нашій тузі і підемо дальше шукати відповідних для неї мислей і слів. **М. Іванейко.**

---

*) Пригадайте собі цю тему в 6-м числі „Дороги" за червень 1943 р.

За шляхетну перемогу

Останні змагуни сходять перед зимою з грищ. Цілі сотні їх ставали до змагань по аренах краю; десятки їх здобули перемоги, понесли додому ім'я мистця і спомин про завзяту боротьбу, — багато інших відійшло, може з розчаруванням, але з постановою перемогти за рік. Для них всіх це була велика проба, про яку мріяли здавна, і пережиття, яке тільки той розуміє, хто сам стояв на старті і на „готові" ждав стартового стрілу або, забувши про все довкруги, бачив лише противника біля себе і білу стрічку мети перед собою.

Але для нас усіх, для спільноти — вони, ці змагуни — не лише борці за свою перемогу. Вони вибрані носії ідеї фізичної культури, а їхня фізична тугість і спортова шляхетна поведінка — це образ того, як втілилась і проявилась ця ідея в житті.

Для нас змагуни-представники своїх спортових товариств, що їх знамена несуть на грудях, і своїх міст, сіл. Колись, може, репрезентуватимуть нашу країну перед очима світу. І так, як тепер ми бачимо в них образ їх товариства, так колись, може, бачитимуть у них образ українського юнака. Як дуже це зобов'язує!

Коли славний Нурмі вперше перемагати став найкращих на біжнях Америки, тоді ще американці шукали в атласах малої, невідомої Фінляндії. А Нурмі став взором, в якому увесь світ бачить досі тип фінляндця, змагуна-борця. А коли малий японець Сон вбігав перший — далеко перед усіма — на берлінський олімпійський стадіон як переможець маратонського бігу, — тоді сотні тисяч захоплених глядачів поклонилося не лише перед ним, але й перед цілою далекою Країною Сходячого Сонця. І не лише за те, що переміг, але й за те, що переміг чесною грою в боротьбі.

І ми, ті, що глибше зрозуміли спорт, питаємось не лише, хто здобув перемогу, але й насамперед, — як її здобув. Бо для нас тільки шляхетна, лицарська перемога — справжня й гідна перемога. І тільки лицарський змагун гідний імени мистця. Адже ж він найкращий, перший з нас.

Для нас найістотніше в спорті — це саме змагання, боротьба. Цифровий осяг — об'єктивне мірило справности, — першенство, лише заслужений вислід змагання. Першого місця можна інколи досягти без боротьби, але перемогти можна лише змагаючись. У самому слові перемога істотно міститься момент боротьби. І лише в змаганні зливається фізичний і духових чинник в ідейну синтезу.

Тому йде нам про якість спортової боротьби. На неї вкажуть передусім два моменти: чесна гра і братерство. Вони мусять панувати на грищі безоглядно; мусять бути сильніші, як сама воля зайняти перше місце.

Чесна гра і братерство окреслюють відношення змагуна до його змагового довкілля на грищі, так, як кожного з нас до нашої суспільної спільноти.

Адже там, на грищі, змагаються брати з братами. Не вороги, а противники в грі. Там молоді українці рівняють свої сили: — тугість і справність м'язів, сильну волю, інтеліґенцію тактики. І лише справжнє рівняння сил дає справжній, чесно здобутий осяг. Лише воно дає право сказати собі: „я сильніший, скоріший, ліпший", і велике задоволення з перемоги. Лише чесне рівняння сил у боротьбі дає справжню спортову емоцію змагань. В ньому краса, сила й суть ідеї фізичної культури. І в ньому славна традиція українських змагунів.

КРАЄВІ ЛЕГКОАТЛЕТИЧНІ ЗМАГАННЯ 1943

Фінал бігу на 100 м — *Світл. Юст.*

І. К.

Мандрівки романтиків

Піонери галицького відродження, Шашкевич, Вагилевич і Головацький, були завзятими туристами, мандрівниками, — вони зійшли і з'їхали велику частину Галичини. Мета їхніх мандрівок не обмежувалася до самої приємности мандрування, вони вели рівночасно різні наукові досліди, студіювали народну мову, пісні і звичаї, розглядали бібліотеки й архіви, описували давні будови і різнородні пам'ятники минулого, слідили красу природи й у ній шукали надхнення до своїх поетичних творів. Рекорд серед тих давніх наших туристів з-перед століття взяв безперечно Яків Головацький. Він перейшов кілька разів уздовж і впоперек Галичину, відбуваючи нераз мандрівки по 100, 200 і 300 км, він, може перший з українців, відбув великі тури в Карпатах, він також відвідав Закарпатську Україну. У своїх споминах (Литературный Сборникь Гал. русс. Матицы 1885—1886) Головацький описує ці свої мандрівки.

Шашкевич і Головацький, як тільки познайомилися з собою як студенти університету у Львові, часто ходили на проходи за місто, вели там дискусії на всякі питання, що їх цікавили і разом єднали. Невдовзі почали й дальші мандрівки по краю.

В 1832 р., на запрошення графа Яна Тарновського, Головацький і Вагилевич виїхали в дорогу до Дзікова, тарнобжеського повіту; їхали кіньми на Судову Вишню, Мостиська, Перемишль, Ярослав. „Вагилевич був знайомий з південною підкарпатською стороною своєї вітчини", оповідає Головацький, „мені була знайома північна частина Галичини і тому в нашій екскурсії все видавалося нам новим. Ми знаходили різниці у виді місцевости, розташуванні сіл і господарській обстанові, убранні, зверхньому вигляді народу, який ми стрічали. — Вагилевич бачив велику різницю між ними і його верховинцями бойками, — я навпаки, запримічав тільки ступневі переходи або переливи галицького народу, що жив біля Львова". Особливо вражали їх деякі форми мови, почасти польонізми, як „юж", „дзісь", „хцу" і под. Серед таких етнографічно-лінґвістичних дискусій ми переїхали через містечка і міста Судову Вишню і Мостиська, користуючися кожною зупинкою у корчмі або гостинниці для розпитування і розговорів з селянами.

„В Перемишлі ми оглянули розвалини замку і полюбувались прегарним видом на рівнини ріки Сяну і Вігоря і на карпатські гори, що підносяться амфітеатрально, і згадавши про давні часи, в задумі залишили спольщену столицю Володаря. За Перемишлем вже мало було чути українську мову; мешканці, зрештою, говорили нарівні по-польськи і по-українськи. Ми знайшли народ тихий, покірний, — у всьому уступливий, заляканий панівним польонізмом. — Ярослав, староукраїнський город, ми переїхали швидко, не оглядаючи його цілком".

Далі молоді подорожні в'їхали вже у польські сторони. В Дзікові вони знайшли велику збірку слов'янських і українських рукописів, грамот і ін., взялися з запалом їх студіювати, описувати і перекладати. Про поворотну дорогу Головацький не згадує.

У Львові наша „трійця" займалася науковими дослідами, плянами видавництв, дискусіями. І серед того виринула думка про систематичні екскурсії по краю. „Ми продовжували толкувати, дискутувати, спорили і перейшли всякі теорії і гіпотези, — накінець прийшли до переконання, що про нарід ми знаємо тільки зі слуху, що треба нам іти між нарід, розсліджувати на місці, збирати з його власних уст пісні, яких нарід ховає в пам'яті тисячі, записувати його прислів'я і поговірки, його повісті і перекази, — словом, нам, філософам, треба іти в народ і вчитися в нього мудрости. Після таких роздумувань на черзі стало питання про те, хто готов перебороти всі перешкоди і труди такого підприняття, — і я перший рішився „іти в народ", — оповідає Головацький.

Він зголосився в університеті як хворий, зібрав все необхідне для пішого мандрівника і пішов в дорогу. Шашкевич і Вагилевич провожали його чверть милі поза Стрийську рогачку. Це було літом 1834 року. У першому селі Солонці він вступив до священика Загайського, оглянув бідненьку церкву, переглянув церковні книги, але не знайшов нічого цікавого. Священик говорив по-польськи і Головацький уважав втратою часу говорити з ним; пішов далі і зайшов на ніч до придорожної корчми, — але тут не було з ким завести розмови і молодий дослідник уважав свій перший день втраченим. Другого дня продовжував мандрівку, говорив дещо зі стрічними селянами і записував до книжечки рідкі народні вислови. Так дійшов він до Миколаєва, звідки був родом його батько, та зайшов до кревняків. Міщани були бідні, говорили по-українськи, але одяг мали міщанський, обичаї прості, обстанову з деяким комфортом. Головацький відвідав бурмістра Леонтія Устіяновича, батька пізнішого письменника Миколи. „Я знайшов таку саму кімнату з перегородою, стіл зі старовинною різьбою, такі ж лави, мисники з олив'яним посудом, миті дерев'яні стіни з небіленою стелею". — Бурмістер завів його на весілля до сусіднього села Розвадова над Дністром. „Ми переходили стежечкою через гору, — перед нами відкрилася непроглядна далечінь наддністрянських рівнин і синіючий у хмарах хрест карпатських гір. У мені розбудилося бажання відвідати гірські сторони, побувати на верхах гір, пізнати нарід, про який я чув багато, і я закидав мого товариша питаннями про верховинців, бойків, їх життя, побут. Перший раз був я на сільському весіллі і уважно стежив за всіми обрядами, — слухав весільних пісень і ін.".

„Вернувся я до Миколаєва, попрощався з кревняками і помандрував не по шосі, а по сільських дорогах, де нарід живе осібняком, привітніший і зберіг свою непідроблену народність. Я старався все ночувати у селянина, видавав себе за селянського сина, що вчився на священика, і ніби через брак засобів їду до свояків на Покуття. Я все христився по-руськи і говорив молитви голосно, так що мене всюди уважали „своїм чоловіком", благословили і бажали успіху. Нарід приймав мене дуже прихильно і мені давали все, що було найліпшого дома, діставали від сусідів молока, пшона, яєць, стелили у найвигіднішім місці, „на покуті' (у головнім углі), стократно перепрошували, що не можуть мені у всім догодити. Я приймав усе, дякував за все, запевняв, що я не „панського" роду, знаю також біду і недостаток. — А тимчасом мені нераз не до смаку був чорний ячмінний хліб з вістяками, придимлене молоко або щонебудь в тому роді; я почував, як твердо спати непривичному на соломі, прикритій грубою веретою, маючи, замість подушки, в головах зложений сердак; як неприємно лежати під вонючим мужицьким кожухом. Я нераз довго не міг заснути в душній хаті на твердім ложі і, замість кожуха, брав свою нагортку, а під голову клав чоботи, і почував, що на довгих халявах м'якше спати, ніж на селянській свитці. Я пізнав незавидне життя хліборобів, яке дотепер уявлялося мені у рожевім світлі, безжурною ідилією. Не дивлячися на це, я користувався довгими вечорами, розправляв про народні перекази, казки, виманював пісні, сам співав деякі з них і розпитував, чи вони знають цю або ту пісню. При темнім блиманні олійного каганця або при скіпках, що гасли постійно, які світив якийнебудь Івась, я з жадобою списував пісні, запримічені у розмові приповідки, приказки або незвичайні вислови і фрази. Раз я ночував у селя-

КРАЄВІ ЗМАГАННЯ 1943

Білянчук — УТТ І. *Світл. В. Пронь*

НА ОЗЕРІ

Ми спускаємось крутою стежкою до човнів. Мокра трава б'є по босих ногах, а з гілок на обличчя й плечі сиплються холодні краплі роси. Легенький холодок пронизує все тіло, І на хвилину стає жаль теплої постелі, що її ми тількищо залишили. Але тільки на хвилину.

— Швидше! — шепоче десь внизу батько. — Де ти там гаєшся?

Вхопившись за ґілку, я спускаюсь на берег. Ноги вгрузають у вогкий, холодний пісок, а дух захоплює від ґустого ґуману, що пахне рибою і водоростями.

— Сідай!

Я залізаю до човна і скандзюбившись від прохолоди, липну до мокрої лави. Батько впирається веслом у пісок, і хисткий човен, тихо гойдаючись, відчалює від берега. Навколо густий непрозорий туман, холодний і мокрий. За ним нічого не видно, хоч він лежить зовсім низько над водою, навіть вершечків очерету не ховає. Човен розрізує пелену туману і назустріч нам злякано ґельґочуть дикі гуси. Вони знімаються цілими табунами і зникають у вранішньому присмерку.

Над нами ледве ще сіріє небо й на ньому поволі гаснуть, ніби тануть, бліді зорі. Вода тихо хлюпає під легкими ударами весел, очерет чіпляється човна і незадоволено шелестить. В лісі на тому березі плаче бідна мала совка: „Сплю-у! Сплю-у!"

— Ну, й спи собі! Спи! — тихенько каже батько. — Бач, як розкричалась. Я коли сплю, так не кричу!

Човен в'їжджає у великий кущ очерету й спиняється. Я з цікавістю озираюсь: це наше вчорашнє місце. Ось коряга якогось дерева, он в тумані бовваніє вузенький острівець. Батько складає весла й починає готуватись: обтирає масною ганчіркою цівку рушниці, оглядає патрони. Я насуплюю брови і, не поспішаючись, так само, як батько, витираю рушницю і закладаю патрона. Потім сідаю на лаву і напружено дивлюсь туди, де вже ясніє вузенька смужечка неба. Ось вона стала злегка рожевою, а від неї, як птахи в ірій, потяглись угору кучеряві хмарки. Десь зашуміли сотні крил, і великий табун диких качок промайнув низько над водою. Я схвильовано хапаюсь за рушницю, але не стріляю. Далеко!

Знову напружено чекаю, раз-у-раз відбиваючись від густої хмари комарів. Але ось потягнув над озером свіжий вранішній вітрець, і комарі зникли. Вітер пролетів над вершечками кущів, далі нирнув до води, розірвав густу пелену туману на дрібні шматки й покотив їх клубками на середину озера. Клубки підскакують над хвилями, звиваються гадючками й безсило чіпляються за кущі очерету.

— Ш-ш-ш! — таємничо шепоче їм очерет: — — ш-ш-ш!

Але вітер розгортає кущі й жене туман далі до берега, до вишневих садків.

Я зітхаю від того вітру на повні груди, і мені здається, що якісь цілющі ліки вливаються в мене: вони пахнуть вітром, хвилями, водоростями, очеретом, пахнуть білими хмарками й рожевим небом.

То сходить сонце. Його перші промені стрілами злетіли в небо, запалили краєчки білих хмар і бризнули дрібними скалками на чисте плесо озера.

І зразу ожило пташине царство: стурбовано закахкала стара качка, скликаючи молодих, через лісок пролетів табунок чирят, жвава лиска, виблискуючи білою лисиною на голові, поплила назустріч подрузі, а проворні норці, наче граючись, пірнають у прозорі тепер хвилі озера. Білі чайки, скиглячи, крутяться над водою, шукають риби. На вузенькій смужці піщаного острівка заклопотано метушаться довгоногі кулики.

„Ку-ку! Ку-ку!" — лине з лісу до озера.

Ж-ж-ж! Це великий крижень шугнув над нашими головами й зник у кущах. Батько від досади хмуриться і зиркає на небо. Враз обличчя його прояснюється, і ласкава посмішка ховається під усами. Я повертаю й собі туди голову. Високо над лісом, поруч з білими хмарками пливе пара лебедів. Гордо й повільно ворушать вони своїми крилами, не поспішаючись роблять коло над озером і зникають за стіною високого очерету. За хвилину, вигинаючи дугою шию, вони випливають на середину озера, де хлюпочуться рожеві від сонця дрібнісенькі хвилі.

Я ще не бачив лебедів ніколи, й тому з захопленням слідкую за ними. Нараз батько хапає рушницю, й гучний постріл розтинає тишу над озером. Я мало не кидаюсь з човна на поміч лебедям. Але вони вже далеко. Спокійно й упевнено пливуть вони в сонячному промінні кудись над лісом. Я з докором дивлюсь на батька: нащо він стріляв у них? Але батько не бачить моїх очей. Він швидко жене човна до сусіднього куща і витягає звідти великого крижня.

— На обід є! — радісно каже він, кидаючи качку до човна.

Я легко зітхаю й звертаю очі в той бік, де зникли сполохані лебеді.

К. Перелісна.

нина в Надютичах, селі, побудованім над Дністром у такім низькім положенні, що всі будинки стоять на палях і в часі повені люди комунікуються з собою на човнах, як у Венеції, якщо можна порівняти мале з великим. Багато пісень записав я у присілку Витані коло Бороздович".

У дальшій дорозі Головацький відвідав Галич, що його приманював як колишня славна столиця Ярослава Осмомисла, ходив на розвалини замку, „посидів там, помріяв, полюбувався прегарним видом"; далі попрямував на Станиславів. У корчмі в селі Григорові він зустрів сільське весілля з музикою — скрипкою і басом. Дружби були перев'язані рушниками, на шапках мали пришиті пучки зеленого барвінку. Староста подав арендареві коровайчик з зеленим деревцем із барвінку, обвинутий у рушник; жид подякував і крикнув жінці: „Ryfke, ge herste, gib den gojes a halbe garnetz bromfen".

Музики заграли, дружба став з дружкою і заспівав: „Було не рубати зеленого дуба, було м'я не брати, колим ти не люба... Ах, мати, мати, калиновий цвіт, зав'язалась мені мій миленький світ!" Гості пішли танцювати парами танець, наче польонез, що звався „руський". В селі записав він багато пісень. Але тут зустріла його пригода: на його побут звернув увагу сільський „вотаман" і дав знати до двора, — Головацький з трудом викрутився від арешту.

В дальшій дорозі він зустрічав стада волів, що їх „галдеї" гнали на захід, в Оломунець. Врешті він дійшов до Коломиї. Тут познайомився з учителем Григорієм Ількевичем, що збирав народні пісні, та з директором повітової школи Миколою Верещинським, який також цікавився життям народу. З Коломиї Головацький помандрував на Гвоздець, де оглядав стару бібліотеку у манастирі бернардинів; далі через Стецеву перейшов до села Бабина, вже на Буковині.

Тут знову зустріла його пригода. По дорозі він затримався під якимсь хрестом і старався прочитати і скопіювати затертий напис в українській мові. Його запримітили з двора і привели до комісара, що саме приїхав з Чернівців. Головацький видався комісарові підозрілим і він хотів його арештувати. Тільки завдяки проханням інших урядовців молодого туриста залишено на волі, але пораджено йому не подорожувати далі. Головацький переправився назад через Дністер і зайшов до знайомого священика Ганкевича у Синькові.

Тут закінчилася його піша мандрівка. Назад він вертався кіньми на Чортків, Бучач, Монастириська, Підгайці до Львова.

Головацький був у дорозі приблизно три тижні. Ціла його піша мандрівка зі Львова до Буковини зайняла яких двісті тридцять кілометрів (рахуючи у простих лініях) — це не абиякий туристичний осяг! Мало хто з наших сучасників може похвалитися таким проходом.

В гуртку товаришів Головацького його велика мандрівка викликала незвичайне захоплення. З тріюмфом прийняли зібрані ним пісні, приповідки і інші етнографічні матеріяли. Всі слухали з цікавістю і постійно чути було вигуки: „юнак, молодець, славно і ін.". Тільки Вагилевич був невдоволений, що Головацький не використав мандрівки для освідомлювання народу.

В країні „Лісової пісні"

„Де Буг гадюкою крутнув — звив свій сріблистий хід", там простягається забута Богом і людьми сумна країна — Підляшшя.

Вийди з хати Лесі Українки в Колодяжнім, поглянь на той ліс, очерет, на ті озера і небо, під яким творилася „Лісова пісня", і йди на захід. Не лякайсь переступити Буг. Там усе ще під таким самим небом, серед такого очерету, поміж озерами й лісами живуть Лукаш і Лев і мова їх така, як тих у „Лісовій пісні".

Знайдеш і Килину в барвистій сорочці з переборами, що жваво виблискує серпом поміж житами.

Хоч сумно там нині, немов у країні забуття:

„Ні дерево, ні зілля не шелестить,
Не навіває мрій —
І не приносить вітер жадних співів
Про волю недосяжну".

Мавка — Леся Гаврилюк уч. І. кл. Української Торг. Школи у Білій на Підляшші.

Але, як та мавка, що не могла знайти собі спочинку у скалі, так і та відвічна стихія, що жевріє у всіх молодих серцях, не дає спати й підляській молоді.

Серед тяжких моральних обставин, де нині рідко в якому селі є рідна школа, підляська дитина вірить у вічне існування національного духа на її землі.

„Я буду вічно жити, я в серці маю те, що не вмирає, бо муку свою люблю і їй даю життя"...

І дійсно, ніяка сила в цілім світі не змусить її покинути свою країну смутку.

„Ніяка туга краси перемагати не повинна" — це було мотто молодих громадян Підляшшя, що відважились відіграти в Білій „Лісову пісню". Хоч це були учні з першої кляси торговельної школи, хоч декотрі з них скінчили щойно 14 років життя, хоч деякі з них ніколи ще не грали на сцені, та грати вони так хотіли! В Білій давно вже не було жадної вистави. Малу шкільну сцену мистецька рука перетворила в ліс на тлі широкого поліського озера. Спочатку на сцені — нікого, тільки чути, як десь здалека зозуля кує. І так з-поміж очеретів вилетів „той, що греблі рве".

Килина, Лукаш, Мавка і мати.

Він, точніше — вона (бож це була лише маленька Ваня, хоч їй причепили зелену бороду і вуси) живо шукала своєї Русалки, аж двоє малих Потерчат, білих і тремтячих, спинило її у бігу.

Лукаш і Мавка.

Десь здалека чути сопілку. Це Лукаш грає, а з росохатої верби з дупла вилазить зеленоока Мавка.

Русалка голосно, зрадливо сміється з Мавчиного кохання. Мала Тамара плаває по сцені, забуваючи, що на її руках не прекрасна піна морських хвиль, а старі фарбовані вельони.

Ось з лісу вибіг червоний — вогняний Перелесник, та горда Мавка не хоче на нього дивитись. Ба — це ж тільки Юльо — вона знає, — буде перерва, і вона може його потягнути за чуприну, та не тільки його, навіть самого Лісовика і Дядька Лева. На сцені Мавка — така чудова, розмріяна, в величавім вінку. Усі дивилися б тільки на неї. Але в клясі — ого, бережись, бо Леська кожному накрутить вуха.

Аж, ось Мати:

„Ходіть, Килиночко" — як солодко це бренить з її уст, так, як слова до Мавки.

А Килина — як вона вміє жати! Видима річ, забула, що це — сцена, а не поля під її рідними Полосками. Як дивно виглядає Мавка в сільській одежі, та все ж вбирає свою золоту кирею. Ще вірить, що вернеться Лукаш. Але для неї вже нема надії.

З'являється „Той, що в скалі сидить", у страшному плащі, що по ньому лазять золоті ящірки й гадюки, і Мавка йде до нього.

А Лукаш кається. І хоч загублена Доля пригадує йому про стоптані самоцвіти, вона, прощаючись дає йому його сопілку.

І знов з'являється Душа Мавки, щоб під звуки сопілки пережити весняну пісню — хоч сніг уже й зима.

Ярш.

Перелесник і Мавка.

Світлини О. Ю. Пашківського.

МИКОЛА ВОЛОЩУК.

В ДОРОЗІ

О, скільки за мною насичених днів
Важкою натугою змагу! —
В сузорій дорозі мій крок задзвенів,
Співає про творчу наснагу...

Розлуку з тринадцяти років буйних
Із рідним селом та батьками,
Без жалю приняв я! І в співах грімких,
Пішов я твердими шляхами.

А став непохитно при тому життю,
Де силою треба здобути
Весну на душі і для серця вогню,
Щоб молодість щастям здвигнути!

СТИЛІСТИЧНІ ОКРУШКИ

Одна з основних вимог доброго стилю: вживати слово у властивому значенні, не забувати про те, що те чи інше слово може мати різні відтінки значення або й різні значення. Подаємо тут десяток слів, щодо яких ця вимога поширена. Приклади ці зібрані і з друкованих праць, і з рукописів (не з тих рукописів, що лежать в архівах, а з таких, на яких чорнило ще не просохло).

ГАРНИЙ — ВЕЛИЧНИЙ

У „Львівських Вістях" читали ми минулого року про бомбардування японцями Сінґапуру: „Був то жахливий, але **гаркий** вид". — Ні, не гарний, а **величкий**. Хуртовина, що ламає столітні дерева, розбурхане море, грізна симфонія бою — все те, що вражає нас безмірною силою, викликує в нас почування **величі**.

НЕСИТИЙ — ЗАГРЕБУЩИЙ

„Большевицька Росія простягає **неситу** руку до Норвеґії" (Кр. Вісті, 1943, ч. 180). Неситі бувають вовки, гієни — та й люди („! неситий не виоре на дні моря поля"). Про руки треба сказати: **загребущі.**

ОДИНОКИЙ — ЄДИНИЙ

„Збіжжя — **одинока** запорука проти голоду" (з календаря). **Одинокий** — це те саме, що самітний („Я не одинокий, є з ким в світі жити" — каже Шевченко). В даній фразі повинно бути: **єдина** запорука, подібно як кажемо: „Ти — наша єдина надія".

КУТИЙ ЧИ ВИЛИТИЙ?

„Перед нами повновартісний, немов із бронзи кутий, український козак". Статуї з бронзи не кують, а виливають, тому треба: з бронзи вилитий.

СПІШИТИСЯ — РВАТИСЬ

„Чим більше (Мстислав) думав про те, до чого так дуже **спішився**, тим більше сумнівів вкрадалося в його серце". (Опільський: Іду на вас). Тут „спішився" зовсім не на місці, бо Мстислав ще не був у дорозі, він тільки думками линув додому, душею **рвався** туди.

ВИКАЗУВАТИ — ВИЯВЛЯТИ

„Товариство **виказує** пожвавлену діяльність". „НН **виказує** велике зацікавлення". — Оце „виказувати" страшенно засмічує нашу мову. Воно є в нашій мові, але в іншому значенні, напр.: „НН виказав (тобто доніс) на свого товариша". У наведених реченнях треба замінити його дієсловом „виявляти".

СПОВНЯТИ — ВИКОНУВАТИ — ЗДІЙСНЮВАТИ — СПРАВДЖУВАТИ

Що в нас тільки не **„сповняється"**! „Сповняються" мрії і надії, „сповняємо" наші завдання та обов'язки, — але на жаль, не до речі. Бо надії можуть тільки **справджуватися** або **здійснюватися**, а завдання чи обов'язки слід **виконувати** (дехто їх „з принципу" не виконує!). „Сповняти" вживається в іншому значенні, напр.: „Він **сповнений** великих надій" (тобто повен).

ЩО ЗАХОДИТЬ, А ЩО НЕ ЗАХОДИТЬ

„Щодо матеріяльних відносин серед робітників, то тут **заходять** великі різниці". — Ми **заходимо** в хату, сонце заходить на спочинок, а різниці **бувають** або: спостерігаємо великі різниці.

НЕ ВСЕ МОЖНА „ПРОЧИСТИТИ"!

„Сильні бойові формації провели протиатаки, які значно причинилися до **прочищення** ситуації" (Льв. Вісті, 1943, ч. 202). Ситуацію (становище) можна полегшити, поліпшити, вияснити, а прочистити — терен, місце, поле бою.

ЧИ БУДЕМО МАТИ УСПІХ?

У нас залюбки повторюють „цвітисту" фразу: „Наші заходи **увінчалися** успіхом". Та ми, знаючи, що заходи не стають під вінець, говоримо просто і „прозаїчно": „заходи мають успіх".

Так: тверда, послідовна праця — і над вивченням мови — **матиме** успіх!

Д. К-й.

ЗУСТРІЧ З ПИСЬМЕННИКОМ

Нас усіх незвичайно цікавлять сьогодні всі питання мистецтва, українського зокрема. Збагнути суть мистецтва, шляхи, куди воно йде, — все це заполонює неодного з сьогочасної молоді. Це й не диво, — бож мистецтво є найглибшим виявом душі народу, його національної самобутности.

З такими думками зійшлися нещодавно ми — три молоді ентузіясти літератури, щоб поговорити на тему тих питань. І тут трапилося, що в тій місцевині, де ми зійшлися, перебував хтось, хто міг у великій мірі заспокоїти нашу цікавість і висловити ще й свої нові погляди. Ми постановили його відвідати.

Це відомий уже старшому і молодшому поколінню, один з кращих представників сьогочасної української літератури, один з „відродженців", — активний член групи „ВАПЛІТЕ" і близький друг Миколи Хвильового — Аркадій Любченко. Ідемо втрьох до нього. Зацікавлення побачити одного із борців за нове обличчя нашої культури, і нашої літератури з-під стягу М. Хвильового — підганяє нас приспішеним ходом досягти порогів, що за ними проводить своє життя Аркадій Панасович...

Близькість підкарпатських краєвидів, знаменита сама оселя, а вкінці й надія побачити визначного письменника, дозволяють нам по дорозі зачерпнути свіжих сил і творчої енергії...

Отже, прийшовши, один з нас легко застукав до дверей письменника. Ми ввійшли до кімнати, в якій застали його біля праці. Вже перший його погляд зробив на нас сильне враження. Притаманна українцеві гостинність і товариськість з місця промовили в його поведінці. Він прийняв нас дуже сердечно.

Після особистого познайомлення — ми приступили до розмови про літературні справи, зокрема про молоду літературу, що він від серця й душі радісно привітав.

При цьому Любченко багато розказав нам про організування і життя „ВАПЛІТЕ", про Хвильового, доторкнувся особистих переживань, а вкінці дав нам багато вказівок і порад. Я ніколи в своїм житті не забуду тієї хвилини нашої зустрічі з Аркадієм Любченком!

Його слова: „З духом молодих ми завсіди йшли і йтимемо далі"... — я довго збережу в пам'яті. Годі не радіти, коли збереглась у нас ця незвичайна літературна сила, коли в нас на галицькому ґрунті є людина, що зможе вірно передати молодим буряний прапор Хвильового. Ми знаємо, що це вміння бути спадкоємцями великого діла Хвильового належно передасть нам Аркадій Панасович.

Ні, цього ніхто не заперечить, що поет, автор недавно виданого „Вертепу", якого я особисто бачив і чув, — це мистець справді на европейську міру. Не одної доброї праці можна сподіватися від цієї завзятої душею і сильної волею і серцем людини.

Спеціяльно радувало нас його розуміння духа молодих. Він повний молодечої сили, волі й енергії, що так виразно пробиваються в цілій його істоті і вказують на те, що маємо письменника, який своєю увагою до нас і своїми творами зуміє на довго викарбувати нам в пам'яті своє ім'я.

Ми молоді щиро вітаємо появу і перебування поета на галицькій землі!

Микола Волощук.

КРАЄВІ ЗМАГАННЯ 1943

Світл. С. Федів

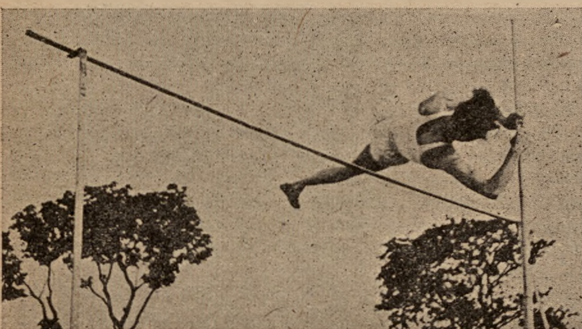

КРАЄВІ ЛЕГКОАТЛЕТИЧНІ ЗМАГАННЯ

(ФОТОРЕПОРТАЖ)

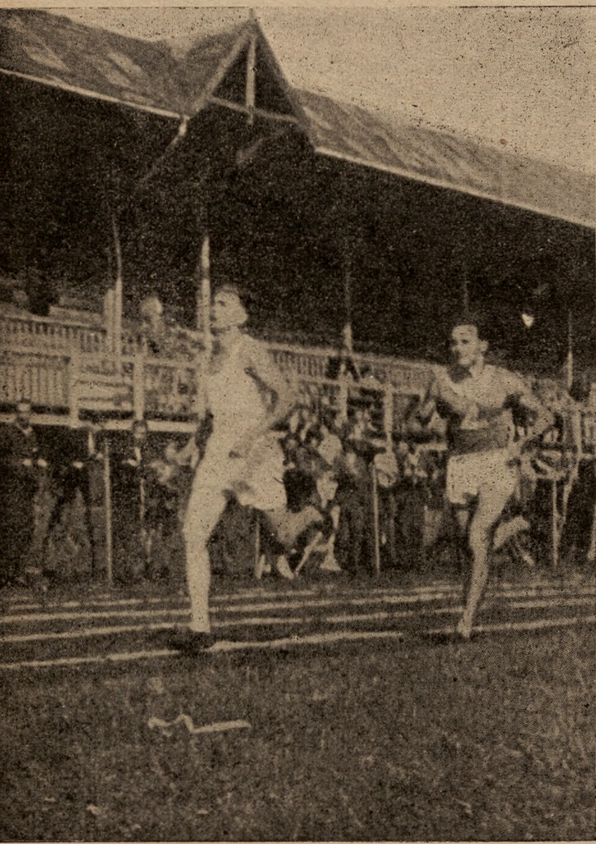

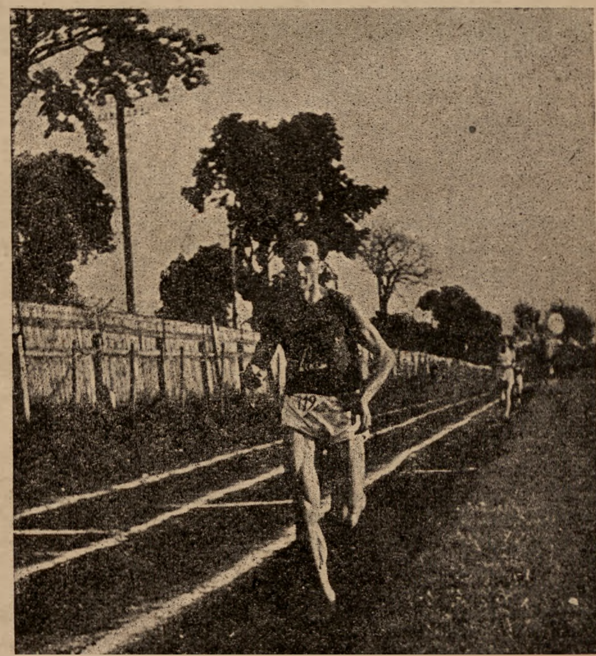
До сьогорічних легкоатлетичних змагань стало двісті змагунів із цілого краю. Здисципліннованими рядами виступили вони до перегляду дня 4. вересня 1943. Стрінулися старі, відомі мистці з новими, здібними й амбітними змагунами. Рутина, вміння, стиль — дорівнювали в боротьбі завзяттю і молодечому запалові. Ось відомий здавна змагун Гнатейко — КЛК, Львів, що зайняв друге місце в диску за Семенюком УТТ. І., у стильовому меті (світлина вгорі наліво від середини). Вгорі направо від середини змагунка львівського УССК-у Ковалів в переможному стусані кулею (9, 46 м.). Своєю всесторонністю і ґарними осягами вона поважно наближається до досі непоборного мистця О. Варцаби. Ковалів була перша в кулі й бігу на 80 м. з плітками, друга в скоку в височінь і довжінь, четверта в диску й шоста в ратищі. Своєму клюбові здобула багато точок. Але мала й „пеха", бо впала на меті „сотки", як це бачимо на світлині внизу. Цей біг виграла легко О. Варцаба — КЛК, Львів, яка все ще у бігах і скоках недосяжна. Вона вирівняла на цих змаганнях тричі наш рекорд на 80 м. осягом 8,2 сек. і перемогла в бігах на 80, 100 і 200 м., в скоку в височінь і в довжінь, була третя в диску й четверта в кулі.

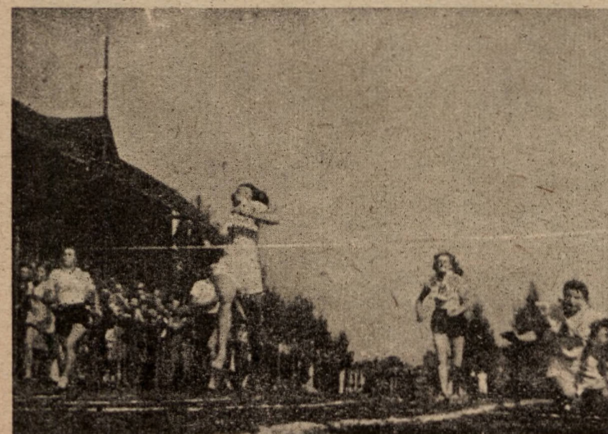
У скоку з жердкою має Коломия свою гарну традицію. Цьогорічний мистець Микитюк — Довбуш, Коломия, що осягнув височінь 3,02 м., (світл. наліво), це вже третій переможець зі столиці Покуття. Друге місце здобув Ґлова — КЛК, Ярослав скоком 2,91 м. (світл. направо). КЛК, Ярослав уже вдруге показав на змаганнях свою силу. Його члени Петрівський (переможець в бігу на 100 м. і другий на 200 м.), Ґлова, Преторіюс і обидва Мартиновичі зайняли ряд добрих місць. На світлині направо вгорі назовні — О. Мартинович, КЛК, Ярослав у гарному скоці в довжінь. Але переможцем у тому скоці був Ющук — Червень, Грубешів, що врадував нас чимало своїм виступом. Він досягнув у скоці в довжінь 6,09 м., а в височінь — 1,65 м., так як Войтович — Сян, Перемишль, (світл. внизу направо) і лише у розгривці припало йому друге місце.

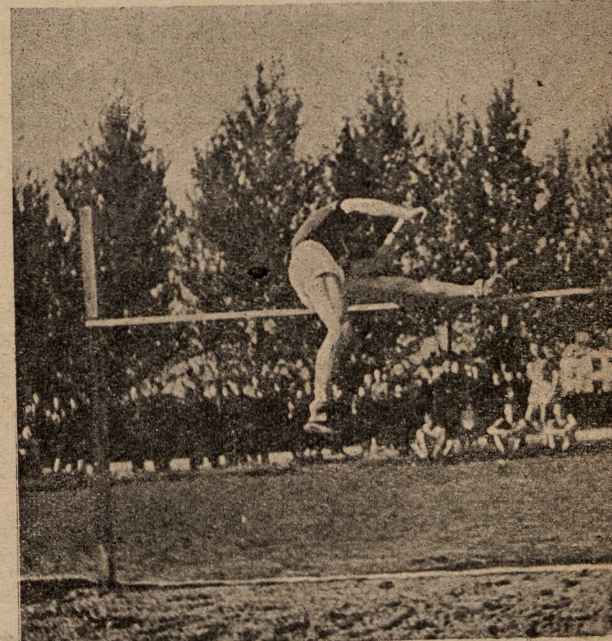
Найкращий тепер змагун УССК-у, Львів, Стефуранчин переміг без труду в усіх довгих бігах (світл. внизу наліво від середини), але на 1500 м. мусів уступити молодому Яворському — Буй-Тур, Городок, який після емоційної боротьби, на п'ятдесят метрів перед метою випередив Стефуранчина (світл. внизу наліво) і переміг часом 4,30.0 м. Він був теж переможцем у бігу на 800 м. часом 2,09.7 мін.

СВІТЛИНИ: В. Пронь (6), С. Федів (2), Юст (2). На обкладинці — світлина В. Проня.

БАЙҐА

I.

Коли з-за вершка Ала-Тау вистрілило сонце, оповіщаючи сімсот сімдесят семи променями день, двері колиби-кооперативи рипнули і юнак-верховинець вийшов на двір. Він закинув порожнього наплечника та, загорнувши жмуток русявого волосся під червону тюбетейку, подався вгору. Супроводжали його арабське „Аллого исморлодик"[1] старого крамаря і поклони правовірних мусулман-верховинців, що вранішньою молитвою-намазом зустрічали день.

„Яка сильна віра в них!" — думав юнак. „Кріпка, як базальт, з якого збудовані таджицькі гори. Дарма що по загрештуванні муедзина[2], немає кому заспівати заклику до молитви...". Перед ним гадиною вилася стежка на полонину Бобо-тог; камениста та тверда...

Молоде чоло встигли вже зрити зморшки, а обличчя кривилось, немов згадувало щось важке...

„Гай-гай" — зітхнув він і з калейдоскопів споминів стали мов на яві: — Хутір Солоне близько Кобеляків на Полтавщині... Безжурне дитинство... Добряча мати, що вчила колись молитви... Дещо суворий, обставинами згрижений батько... Золотокудрі діти, товариші ранніх ігор-забав... Перший місяць у школі і наїжені штики чекістів, а потім дорога, безконечний шлях у замкненому ваґоні... І так гірко всміхнувся крізь сльози... „Ох, і який дурненький був я тоді, коли, стоячи на скрині в куті ваґона, плакав і кричав: „Я хочу додому...".

Скелиста доріжка розгалужувалась. Юнак скинув голубого таджицького халата (південне сонце вже пригрівало) і, заховавши в наплечник, подався далі хребтом праворуч.

...Караганддські мідяні руди з сірчастим повітрям-каторга для батьків... Смерть матері... Бідненька й року розлуки не видержала... А потім забрання від батька і суворий з червоними, як пекло, плякатами, дитячий садок... Піонерська організація... Диявольські методи виховання (сексотство, доношення на власних батьків). Незабутній батьків заповіт: „Пам'ятай Семене, що ти з козацького роду Убийвовків, що ти — українець". Дальші три роки поневіряння сиротою, примусовий запис до комсомолу... А потім переїзд у Чимкент до копальні, а там знайомство з таким же, як він, сиротою-засланцем Ібрагімом Махмудовим, таджиком... Довгі наради і втеча в гори Таджикістана і чабанування досьогодні...

Дедалі дорога ставала важча й важча. Проте Убийвовк спинався все вгору і вгору. Кишлак[3] зостався уже далеко позаду. Його юрти й колиби вишневими цятками чорніли на ізмараґдовому тлі. Десь у проваллях каскадами переливався водоспад. А трохи далі дзюрчала в ариках[4] вода. Шум і дзюрчання переходили спроквола в якусь невиразну мелодію.

Убийвовк зупинився. Чи це співає арик? Ні! Звідкись долітав виразний уже голос прастарої тужливої пісні:

„Гай, гай углана-а-а
Джонон асиз..." —
підіймався вгору
Йор йор, йо-о-о-ори
Джонон асиз!"[5]
і відгомоном десь по

підбережжю заникав.

Це співала десь у гаремі[6] за пряжею вовни старої весільної пісні чорнява киз[7].

Кінчались скелі, ще один оврuнг[8] на перешкоді, а там хвоя кедрини й кипарису і плато полонини Бобо-тог. Зі скельного шпиля простягався чудовий вид. У простій лінії на другій горі ластів'ячим гніздом приліпилась узбецька сакля. Це звідти долітала тужлива пісня... Верстов на п'ять у південному напрямі широкою стрічкою плила багатовода середньо-азійська красуня Аму-Дарія, ховаючись у кількох місцях під землю. За Аму — Афґаністан, „країна еміра[9] — країна рабства й кабали, експозитура колоніяльного гніту", як читалось у газетах.

---

[1] арабське прощання, щось наче наше: „До побачення".
[2] мусулманська духовна особа нижчого ступеня, що п'ять разів на день закликає вірних з мінарету мечету до молитви.
[3] село.
[4] потік.
[5] „Гай, гай не плач,
Дорога душенько,
Ходи, ходи (до мене),
Дорога душенько" (узбецька пісня).
[6] жіноча половина мешкання (гарем).
[7] на тюркських мовах — дівчина.
[8] місток, перехід над прірвою.
[9] князь, досл. „той, що наказує" (по-арабськи).

„Брехня!" — скрикнув Убийвовк, — „безсоромне оббріхування людей! Ачей бачив я на власні очі афґанських пастухів, що випасають по той бік отари овець. Повбирані в металем шиті кафтани, виблискують англійської роботи (кажуть таджики) тюфенками, не то, що ми „граждане одной шестой земного шара"...

І Семенові Убийвовкові, засланцеві з України, затьмарилось у голові. Його цілого опанувала нова, блискуча ґадка.

Він вирішив при найближчій нагоді перейти кордон.

II.

На полонині очікував уже Убийвовка його друг Ібрагім Махмудов.

„Ну, що ж там з харчами? Мабуть, повний наплечник...?" — питав він.

„Авжеж!" — сміявся Убийвовк і, розв'язавши наплечника, витяг купку газет „Совєт Таджикістон".

„Ось плата за ваш сир! Хорошая жізнь? Ні? Але що чувати на горі?"

„Сьогодні приготування до байґа. На горі є вже якась комісія з прикордонників. Вчора відбувся й мітинґ; хвалився активіст ситцевими халатами — нагородою для завтрашніх переможців. Наші чабани готуються, мало коней не замучать. Про байґа пішла вже слава далеко верхами. Мабуть вже і злітаються верховинці з далеких кишлаків на змаг. А завтра оживе полонина вигуками вершників. Згадаються давні дні...".

Убийвовк насупив брови, а потім ледве помітно всміхнувся, знай, оволоділа ним прекрасна думка. „Завтра або ніколи"! Він знав, що значать байґа — кінні змагання верховинців Середньої Азії. — За десять миль приїздять юнаки позмагатись у дикому вирі... Цього року, як звичайно, відбудеться байґа під безпосереднім керуванням прикордонників НКВД. Бо ачейже ніхто інший, тільки вони здобулися на „превелику" нагороду, кілька ситцевих халатів, ачейже ж вони — командири засядуть в цінувальній комісії дідів. Ачейже, коли полонину охопить шал, єдине бажання всіх вершників, що б там не було, схопити з землі заколеного барана і донести перед комісію; коли заграє кров, тоді і самих прикордонників закортить випробувати „боєвих лошадей" і вони кинуться в дикий змаг...

Для втечі не може бути хіба відповіднішої нагоди.

„Знаєш, друже!" — якось ніяково звернувся Убийвовк до Махмудова. Ми з тобою ділили хвилини суму і радощів. Здалека від батьківщини знайшов я в тобі щирого друга... Добре було нам досьогодні. Та доведеться нам, може, розлучитись... Я надумав перейти на той бік Аму, до Афґаністану. Ти... хіба допоможеш мені до втечі...?"

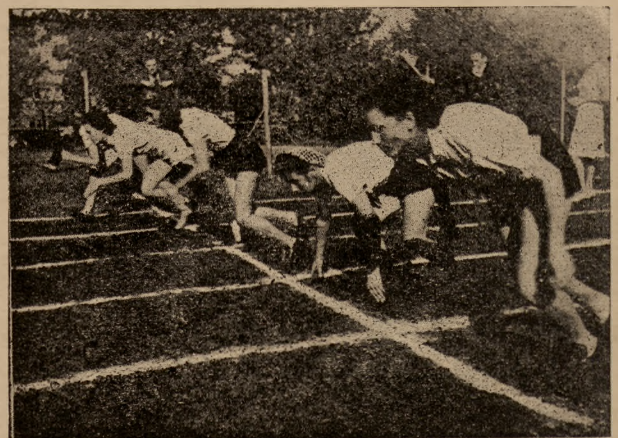
„Нам розлучатись? Ні! Ділили ми досі долю-недолю, — поділимо її й надалі... Я йду з тобою!"

І вони разом пішли нараджуватись у напрямі отари овець. Високогірський вітер розкудовчував русяве волосся обох. Здавалось, що вони були рідні брати. А тимчасом їх рідні місцевості ділила віддаль кількох тисяч кілометрів.

III.

Другого дня уранці, скоро тільки сонце піднеслося на висоту двох годин, полонина Бобо-тог ожила, як ніколи... Баскі коні, іржучи, копитами рили землю; ледве змогли їх змагуни вдержати на місці. Серед змагунів знаходилися друзі, Убийвовк і Махмудов.

КРАЄВІ ЗМАГАННЯ 1943

Наш мистець Орися Варцаба — на передостанньому шляху — стартує найбільш стильово. *Світл. В. Пронь*

Старезні дідугани-аксакали, спираючись на ціпки, залишили юрту. Чабани, побачивши їх, привітали голосним „Ала", аж луна пішла по проваллях. Та й було кого вітати. Старий Алі Содок Казімбаєв суддював сьогодні вдвацятьп'яте. За неписаним законом аксакали мали врочисто заколоти баранця-первенця, кинути перед себе і байґа мала розпочатися. Одначе той же неписаний закон наказував змагунам чекати на приїзд багатиря-бая, що призначував велику нагороду першунам, сім раз по сім новеньких халатів і стільки ж турбанів. Та баїв [11] не було. (Одні втекли з еміром в Іран, а другі доживали останні години в карагандських рудниках; їх ролю перейняли новітні баї, що трясли пограниччям, — прикордонники. Але вони, заповівши змагання на „9 часов по ташкентскому времени", не дуже то й спішились, а змагуни безпокоїлися. Та врешті показалися з десяток їздців-прикордонників.

„Здраствуйте, уртаклар" [12] — привітали вони верховинців, і аксакали з древньою повагою заколили барана, закликаючи юнаків до початку ігрищ.

Змагання почались.

Група верховинців, поклонившись комісії аксакалів, поруч якої засіли прикордонники, риссю подалась далеко, раптом завернувши, чвалала вже в напрямі чорної пятки, барана. Кожен змагун мав доказати, що варт його кінь, якої вправности він досяг за останній час. Коні чвалали вихром, випереджували один одного, залишалась і знов випереджували. Проте сама їзда з дуже розвиненою швидкістю, що невідмінно принесла б перемогу джокеям европейських гіподромів, не становила ще суті змагань. Великої сили волі вимагало саме задержання коня перед бараном, перехилення, схоплення барана з землі і втеча перед комісією. Поки це хто зробив, з'являлись нові вершники та виривали добич з рук щасливця, при чому він нерідко падав і попадався під кінські копита. Заколений баран, спливаючи кров'ю, переходив з рук до рук, бив копитами, так що вкінці залишалася з нього безформна маса. Та на те вершники не зважали. Вони, джіґітуючи, виривали собі її далі з рук до рук.

Цінувальна комісія теж не дармувала. Молодці члени їздили зі змагунами, стежачи за правильністю гри, а старші аксакали гріли чай у самоварі. А втім, аксакалам не було чого спішитися; їх робота зводилась до того, щоб піднести руку тоді, коли переможець, змиливши слід, кине під ноги барана. Дещо перешкоджали їм прикордонники своїми проєктами зреформувати байґа тощо. Особливо втручався політрук, раз-у-раз вказуючи на таке досягнення культури, як годинник. „Байґа — мовляв — треба проводити вчас". Але аксакали нічого собі з того не робили, орієнтуючись далі на Аллахів час, сонце й зорі... Бідний політрук дивився, як велика стрілка обігала циферблят, а висліду змагань ще не було.

А вершники ґасали в дикому змазі.

Бачачи, що одинцем ніхто не переможе, вони стали групуватись за родами. Гра робилась цікавіша. Тоді саме не видержали прикордонники. „Моя Паша получила в Москве второе место. Нука попробуєм здесь боєвих лошадей!" — і вони, осідлавши коней, пристали до гри, що дедалі ставала цікавіша. Видно було певну співпрацю між вершниками як у передаванні барана, так і в змилюванні противника.

Убийвовк з Махмудовим увесь час придивлялися до байґи. І щойно тоді, коли сімка прикордонників почала змагатись за халати, вони вскочили на коней помагати своїм чабанам. Одначе вони довго не гонили коней; виждавши на відповідну хвилину, коли всі змагуни збились до купи, вони відлучились і зникли у хвойному лісі.

IV.

„А тепер — увага, — перервав розмову Ібраґім, — овринґ, а потім зійти в тамаришковий ліс, переждати трохи і під охороною ночі природним мостом, там, де Аму ховається під землею, перейти до Афґаністану". Вони опинились перед стрімкою, мов стіна, скелею. У долині, яких півтора кілометра внизу, дзюрчав арик і вилискувала міддю (із мечету стягненою бляхою) станиця „Н-ской части пограничніх війск НКВД". Далі стрічка повноводої Дарії. Від протилежної гори ділило їх ледве двадцять кроків — притулений до стіни прірви місток-овринґ. А там далі чорнів уже ліс... При вході на овринґ втікачі побачили мінією писаний старовинний арабський верзет. Ібраґім пояснив, що це відповідна цитата з корану: „Будь обережний як сльозинка на віях. Від тебе до могильної землі один крок", і уважно вступив разом з Убийвовком на хисткий місток. Давно повбивані в базальтову стіну палі встиг уже надгризти зуб часу. Поруччя повідпадало і світились темрявою півтракілометрові прірви діри. Перехід через нього вимагав неабиякої холоднокровности.

Опинившись на тому боці, завважив Ібраґім, що на поруччі грілася змія. „Нещастя чекає нас! І то тим більше, що

На цьогорічних плавацьких змаганнях ми бачили показові скоки з вежі. *Світл. В. Пронь.*

ми не можемо вертатись" — і він став оповідати про злющу змію — йилан. Убийвовк сміявся, казав, що це забобон.

„Не смійся, Сулейман! Смерти пожив сам хоробрий Кура-Шермат, що оголосив більшовикам „ґазават". 10 літ боровся з успіхом герой, а на одинадцятому, не зважаючи на народне повір'я, пройшов побіля змії. Третього дня упав хоробрий „ґазі" жертвою засідки.

Убийвовка брала досада. Холодна розсудливість не йняла віри в нещастя; але хто його зна! Тут кожне провалля, згідно з народними віруваннями, заселювали генії й духи... Він вийняв чубука, набив тютюном і викресав огню, щоб закурити. Але, о диво! Наступив легкий спалах і Убийвовк опинився в огні. Він якстій кинувся вбік, не потерпівши жадної шкоди.

„Святий огонь огнепоклонників!" — поважно ствердив Махмудов. Коли вогник загорів, Убийвовкові згадались карагандські вибухи копальняного газу... Такі родовища газу добувалися тут зі щілин базальтових скель. Недовго прийшлось йому шукати за такою щілиною. Вони обидва побачили величезну скелю, що закроїлась, а зі щілини добувався газ. Убийвовк зараз подався назад, глянув у безодню і радісно скрикнув: „Маю, є вихід". В долині бронзово вилискувала станиця прикордонників, а в простій лінії над нею відколювалась скеля. Тільки запалили б газ, розпечена скеля відірветься і своєю масою та розгоном розчавить прокляте гніздо. І вони зійшли в фісташково-тутовий ліс. І тільки дикий мигдаль, арча, інжир і урюки листям і галузками лоскотали їхні всміхнені обличчя.

*

Тієї ночі довго горів верх над овринґом, а потім роздався страшний гук. Було чути вибухи, крики і стрілянину..., а потім все втихло...

І знов сходило сонце сімсот сімдесят семи променями з-за вершини Ала-Тау.

По афґаністанській стороні вітали його, загортаючи русяве волосся під тюбетейки [13] Убийвовк і Махмудов.

„Драстуй, невідоме завтра! Яка б доля не чекала, та, мабуть, гірше, як у проклятій країні рабства, не буде".

І втікачі йшли опромінені. Усім єством відчували, що вкінці прийшла воля... Вимріяна за роки рабства, виспівана колись матерями в колискових піснях...

Тим дорожча, що шлях до неї вів почерез чорні дні їх дотеперішнього життя, через лісові нетрі та звори, крізь провалля й дебри...

---

[11] бай — пан, землевласник.
[12] товариші (по-узбецьки) уртак — товариш.
[13] тюбетейки — вишивана ярмулка, дуже поширена в Середній Азії.

В. Іваненко.

До побачення за рік!

Пізним вечором прощала львівська молодь своїх братів-еміґрантів, учнів української гімназії в Модржанах. Останній дружній стиск рук і сердечне зі щирого серця: „До побачення за рік!"

Три тижні гостила група модржанської молоді в Галичині, а так близько зжилася з нами, немов би ми все були разом. Може тому, що нас єднала одна ідея, одні думки, що ми ці три тижні перебули разом у літніх юнацьких таборах. Ми спільно клали вечірню ватру і дружньо плила вгору наша юнацька пісня.

Тому, коли останні два дні наші гості задержалися у Львові, ми докладали всіх зусиль, щоб вони почувалися немов у себе дома. І так мандрувала вулицями Львова група дівчат і хлопців, сміючись і весело розмовляючи. І тяжко було пізнати, котрі з них — господарі, а котрі — гості. Всі вони так само уважливо слухали слів пластового сеніора, що розказував їм про поляглих героїв на Янівському кладовищі. Із не меншим зацікавленням придивлялися ті зі Львова, і ті з Модржан до плавацьких змагань, що саме відбувалися в тому часі.

Вкінці прийшов останній прощальний вечір. Довго просиділи на спільній веселій гутірці і ніяк не хотіли розходитися. Пісням, забавам не було кінця. Щойно пізня вечірня пора приневолила до прощання. Ще обмінювалися пам'ятками, ще записували собі адреси і перекидалися останніми словами.

На станції довелося нам востаннє стиснути руки нашим дорогим гостям. Ми старалися прочитати з їхніх очей, з якими враженнями вони від'їжджають на чужину. Ми хотіли, щоб спомини, що їх забрали вони з собою, були якнайкращі, щоб ті, що залишилися в Модржанах, заздрили своїм товаришам.

Ще раз на від'їзнім: „До побачення за рік!" — а наші гості: „Напевно приїдемо!"

ЮРІЙ ЧАПЛЯ.

ДРУЗЯМ

Серед жаху і війни примар,
В час, на радощі такий сутужний,
Наче зірка ясна серед хмар,
Вабить нас до себе світло дружби.

„Але ж, — скажуть, — дружби почуття
Не тривале зовсім і не вічне".
Так не вічне ж і саме життя —
Будем, друзі, мислити логічно.

Хоч нам, може, на якусь там мить
Заздрісна й отруїть дружбу доля, —
Але зовсім друзів розділить
Не спроможеться ніщо ніколи.

То ж тримаймось о́дної мети, —
Хай не гасне дружби пал могутній!
Будем, друзі, сміливо іти —
Разом і пліч-о́-пліч — у майбутнє!

ВІРА СЕЛЯНСЬКА.

З ЧУЖИНИ

Як літо волошки розкине
Побачу я казку чудову.
Як сонце над обрієм зрине,
За рік — я повернуся знову.

Мій краю! Чи є що на світі
Над твої сади кучеряві,
Над лан, що купається в цвіті,
Над плесо в рожевій заграві?

Над білі високі гребені
І журкіт потока зі скелі,
Чи є що над гори зелені
Над лиця сумні та веселі?

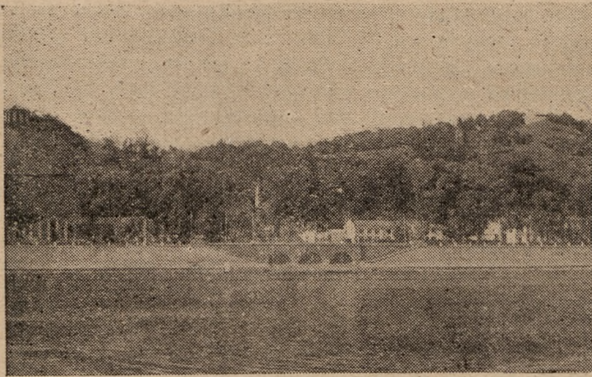
Як сонце над обрієм зрине,
Побачу я казку чудову
Як літо волошки розкине,
За рік — повернуся я знову!

Від Києва до Одеси

(З бльокнота туриста)

Гарячий липень 1937 р. Пароплав-експрес Київ—Херсон посувається не дуже то швидко. Бідний Дніпро під Києвом так змілів, фарватер такий вузький, що ніс пароплава раз-у-раз черкає об дно ріки. При будуванні Дніпрельстану обіцяли, що рівень води на всьому протязі Дніпра підвищиться на метр, а він, навпаки, спав, і пісок, затримуваний шлюзами, осідає на дні, замулює ріку.

Пароплав тихо відчалює, розгортається незабутня панорама київських гір, з стрункою церквою Андрея Первозванного, що, як біла чайка, несеться в небо, розкішними парками, Володимірського узгір'я й палацу, ротондою Аскольдової могили, золотими банями Лавру. Минули Київ, а береги такі розкішні, порослі буйною рослинністю. З правого боку Жуків острів, з тихими плесами, Конча-Заспа, як вимріяна з казки — заповідник Академії, де не вільно ловити риби й полювати на птахів. Довго-довго, до самого Трипілля (50 км від Києва) видно на обрії Лаврську дзвіницю як тоненький пальчик.

Ранком Канів, чудові кучеряві гори, Шевченкова остання домівка. Хреста на могилі вже нема, стоїть довга колона, що виглядає як фабричний димар. На ній має стояти пам'ятник поетові, монополь на який у Харкові, Києві, Дніпропетровську і тут, у Каневі, взяв Манізер. Що йому Шевченко? Він одяг Тараса у ленінградську трикотову сорочку, у сурдут без камізельки — нечувана річ в епоху Шевченка! — але Манізерові все вільно.

Черкаси й Кремінчук проминули непомітно за важкою завісою дощу, з якого всі раділи, бо освіжив неймовірно душне повітря, температури печі, з якої щойно виняли готовий хліб.

Другого дня ранком о 5-ій годині домни Дніпродзержинського. 17 колометрів, до самого Дніпропетровського, тягнуться величезні чорні заводи, викидаючи з широких димарів хмари рудого диму й снопи полум'я на чисте вранішнє небо. Ніби плякат — але величний.

Дніпропетровське широко розкинулося на горах над Дніпром. Гори нижчі від київських. Гарний ажуровий залізничний міст на 18 прольотів. Кругом сади й парки. Користаю з 1½ годинної зупинки пароплава, щоб трохи перейтися містом.

Великий проспект тягнеться на 6 кілометрів — від двірця до порту. Двірець невеликий, охайний, в стилі українського барокка — рідкість на Україні. Проспект засаджений 6 рядами дерев, переважно акацій. Посередині між алеями йде трамвай. Ширина вулиці справді степова, люди не жалували землі ні для вулиць, ні для майданів.

Але архітектура! Дніпропетровське страшно спотворене цими модерними коробками з непомірно широкими й низькими вікнами, заввишки часом навіть не в дві, а в одну шибу — як у тюрмі. Такі вони безглузді на тлі розкішних садів і урочистого Дніпра. І дихати в місті нема чим, дається взнаки сусідство заводів, замість ланів і лісів.

Далі вниз рікою. На місці Кічкаса, затопленого при будуванні Дніпрельстану, чудове велике озеро. Нема порогів, натомість три шлюзи безпосередно за греблею й турбінами Дніпрогесу, які проходимо за 45 хвилин. Дедалі Дніпро ширшає, могутні сині хвилі гойдають пароплав. Степові села тягнуться на 10—15 кілометрів кожне. От Кизикермен, руїни турецької фортеці, що претинала шлях козацьким чайкам до Чорного моря.

Через три доби подорожі — Херсон. Дніпро розлився широким лиманом. Тут причалюють морські пароплави. Херсон уже справжнє південне місто: біле (сонце все одно випалить інший колір), чисте, все в зелені акацій. Занадто сухо, вітри, інші дерева ростуть неохоче.

Товариші подорожі спокушають заглянути в Олешки. Це близько година їзди малесеньким річковим пароплавчиком через Дніпрові плавні. Справді гарно! Пароплавчик чмихає, кучеряві верби, якими поросли береги вузьких рукавів Дніпра, чіпляються за борти, стіною стоять зелені очерети, заходить сонце.

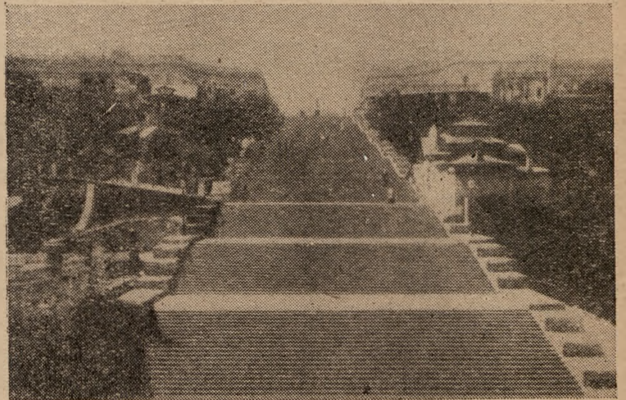
Але чому всі везуть з собою хліб з Херсону? Виявляється, що в Олешках є морелі з кулак завбільшки (не гіпербола!), прекрасне молоко, виноград, але хліба нема. Є також піски, курява ледве не по коліна, хмари комарів.

В будинку для приїжджих („дім колгоспника") прибиральниця замітає віником підлоги й... укривала на ліжках. Дух в кімнатах такий, що важко знести. Треба вертатись до Херсону.

Думка була пересісти на морський пароплав і їхати до Одеси, а звідти знов таки морем до Новоросійського, але, щоб дістати білет на пристані, треба простояти в черзі 10 годин, до самої ночі, коли відпливає пароплав. Не хочу! Їду до Миколаєва залізницею, це легше, а звідти сяду на пароплав, там нема такого руху. Дорога до Миколаєва нецікава, безкрайній степ, море пшениці, зрідка якийсь хутірець чи хатина.

Над вечір Миколаїв (60 км. від Одеси, дві години їзди), чарівна краса Бозького лиману й мальовничої гори Варварівки, заквітчаної білими хатками й зеленою садів. Вулиці Миколаєва перетворені в партери квітів, а фіякри їдуть коло самісіньких хідників. Найкраще місце в Миколаєві — це яхт-клюб, білі крила яхт пливуть, як чайки, на вечірньому небі, в розтопленому золоті останніх променів сонця, а навкруги солодко пахнуть нічні квіти, шумлять дуби Потьомківського парку.

Вночі пароплав на Одесу, навмисне вночі, щоб пасажири не побачили морської фортеці Очакова, куди вступ для непосвячених заборонений. Ранком красуня Одеса. Місто занадто густо забудоване, отже його не могли споганити новітньою архітектурою. В новому залізобетонному стилі збудовано лише військове містечко (за містом). Лишаюсь на три

дні. Їду по черзі всіма трамваями — їх тут 28 нумерів, блукаю вулицями, милуюсь морем, але купатися — нема чого й думати. На пляжах — на Лянжероні, в Аркадії рожеві людські тіла лежать тісно одне при одному, рухаються, як дощові черви, аж дивитися гидко.

Йду до музею. Гарний палац Фелікса Потоцького, магната кінця XVIII ст., перетворено на музей мистецтв. Амфіляди кімнат з стилевими меблями ампіру, севрська й саська порцеляна, портрети Левицького, Боровиковського, несподівано прекрасні речі Брюлова, передвижники, багато високоталановитого одеського молодняка. Враження від музею дуже гармонійне. Чула про підземелля під музеєм, але туди заборонено входити. Коли, на моє щастя, надходить багатолюдна екскурсія, чимало жінок. Разом з двома іншими панями сміливо вмішуюсь до них — там спеціяльний провідник — двері до підвалів відмикаються.

Глибока печера, штучно обкладена сірим каменем, туфом і чорним мармуром. Всередині фонтан із скалок різнокольорового мармуру, звідки лилась не вода, а шампанське та інші вина підчас бенкетів Потоцького. В стіні, замасковані сірим каменем, двері. Провідник натискає ґудзик і показує вовчу яму під ними, прикриту покришкою, зробленою в такий спосіб, що той, хто ступить на неї, відразу провалиться на дно. Лябіринт ходів провадив до моря, отже якби хто

Велика пригода

Дещо про пригодницьку літературу *)

В зв'язку з тим, що св. Миколай теж хотів спати, прийшов він до мене коло 9 години вечора. Розуміється, я добре знав, що він мені принесе (це практичне стеження!), тому відповідно забезпечився усіма потрібними речами. Зараз, після щасливого „від'їзду" св. Миколи, я забрався до „роботи". Безшелесно вдалося мені розв'язати пакунок (це було ще перед війною!) і добути з нього — книжку, мою мрію, що її захвалювали усі незнані ширше рецензенти (які свої рецензії писали на... лавках чи стінах у школі). Це було — „На уходах".

Я заховався під ковдру, ущільнив нутро добре зі середини (щоб „ворог" небачив) та засвітив кишенькову електричну ліхтарку. Оповідання читалося чудово, тільки рано, коли мене мати будила — була дуже здивована, що в мене під ковдрою ліхтарка і книжка.

Така була моя зустріч з „На уходах". Читав я цю книжку шість разів, подібно як і інші твори Чайковського. Це був мій улюблений автор, як здається більшості молоді.

Четверте видання цієї книжки, це знак що і тепер її читають, що і тепер не втратила вона свого чару, таємничости, романтики. Це знак, що Тарас (герой оповідання) далі є улюбленим героєм юнаків.

Нова поява „На уходах", як і наново видана повість „Отаман жовтодзюбів" (появлялась вже в совєтському виданні) „підшепнули" мені кинути декілька думок взагалі про пригодницьку літературу, з тим що це ніякі наукові „причинки до причинків", а звичайнісінькі думки, пересічного „споживача" книжки.

*) **Андрій Чайковський: „На уходах"**, стр. 246, Українське Видавництво, Краків-Львів, 1943 рік. IV Видання.

Люї Бусенар: Отаман Жовтодзюбів, стр. 64, Українське Видавництво — Краків, 1943 рік. Бібліотека „Вечірня година".

З початку деяке розмежування, встановлення границь — що будемо відносити до пригодницької літератури. Отже думаю, межі якнайширші, себто можемо сюди зарахувати і пригодницько-фантастичні повісті, і кримінально-пригодницькі повісті, бо і в них пригодницький елемент виступає дуже помітно. Тоді будемо мали велику масу авторів (на жаль, чужих!) та книжок, які доступні нашій молоді лише в перекладах (звичайно, лихих!). З авторів найпопулярніші — Кервуд, Лондон, Купер, Дойль, Май, Твейн, Верн і інші. З наших авторів майже ніхто цього жанру не плекав, а ті, що плекали, обмежувались до історично-пригодницької тематики, (зрештою, цього вимагало наше становище) і тут в першу чергу треба вказати на Чайковського Андрія, Кащенка А. Стільки про авторів.

Тепер „згрубша" простежимо характеристичні ознаки цього роду повістей, чи оповідань.

В певнім означенім часі „находить" на молодого юнака свого роду недуга (інтернаціональна щодо свого поширення, одначе можна від неї вилікуватися) для якої, щоправда, нема точної латинської назви, але яку можна назвати — туга за великою пригодою. Тоді читаємо часто в часописі, що з дому, в невідомім напрямі втекло два-три хлопці і прохання доставити їх додому. Такі втечі, це цілком природний об'яв названої вище недуги, це охота мандрувати, охота зазнавати пригод та творити великі чини, то ж і недиво, що ці виправи з „потягненим" кухонним ножем в „країни, де перець цвіте". Пригодницька література або скріплює цю жагу пригод у читача, або лише заступає свої переживання — чужими. Вміло вплетений виховний задум, може притім мати успіх.

Бож чи мимоволі не стає ідеалом юнака герой, напр. романів Кервуда — це уосіблення всіх найкращих прикмет — шляхетности, лицарськости чи „джентельменства". Юнак переживає разом з ним усі його радості та смутки, і цілком логічним є „happy end" кожного роману — перемога добра і правди над злом.

Залежно від віку, різні герої стають ідеалами для юнаків — раз індіяни, чи ковбої, другим разом подорожники, детективи, трампи, шукачі золота і т. д. чи в наших повістях — козаки. Всі вони можуть добре вплинути на формування молодих вдач та характерів, доки їх вчинки та поведінка — шляхетні, в іншому випадку, вони шкідливі.

Думаю, що пригодницьку літературу нетреба усувати з рук молоді (заборонений овоч смачніший!) а навпаки — дати її таку літературу, але перевірену (з виховного боку), поповнену літературними перекладами чи оригінальними творами. В канву великої пригоди вплетені ідеали старокозачої лицарськости, відваги, побратимства, зарадности, прямолінійности і шляхетні прикмети характеру, та патріотизму — один із кращих виховних засобів.

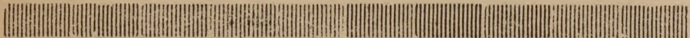
Дехто скаже, що тепер не час на плекання цього роду літератури, бож теперішні дні, це дні великої пригоди. Війна — це найбільший мистець і тому, що вона творить, не в силі дорівняти жадні інші мистецькі картини, всі вони бліді супроти величі, таємничости, емоції картин, що війна їх нам дає. Нецікаво буде молодому п'ятнадцятьлітньому українцеві з Кубані читати пригодницьке оповідання Лондона, коли він сам пішком пройшов в різних обставинах трасу Краснодар-Львів. Чи ще іншому сільському хлопчині, що в ролі „чури" відбував „прогулянку" скрізь там, де велась і ведеться сучасна війна на европейському континенті.

Правда, це сильні арґументи, ці пригоди безіменних героїв, неписаних повістей, одначе, не всі молоді мають змогу зазнавати таких пригод (добре, щоб незазнавали!) і книжка має ту ціну, що в ній можна сильніше підкреслити це все, що могло б мати якийсь вплив на формування вдачі юнака.

Гадаю, що ці погляди на пригодницьку літературу, можуть викликати цікаву дискусію, що й є ціллю статейки. Нарешті ще кілька слів про обидві нововидані книжки. Кілька слів тому, що ці книжки так популярні, що „гріхом" було б ширше про них писати.

„На уходах" цим разом в гарнім графічнім оформленні та читко друкована. „Отаман Жовтодзюбів" оповідає про героїчну боротьбу розвідчого ескадрону юнаків під проводом Жана Ґрандіє з англійцями — за волю бурів. Історична розвідка „Маленький народ і його славний герой" при кінці книжки інформує нас про малознану героїчну історію бурів. Переклад гарний, так що читається „за одним духом".

Б. Мандюк.

з моря хотів добитися до палацу, неминуче попадав до ями, коли не заблукав раніше у переходах. 50 робітників, які будували лябіринт і знали справжній вихід з палацу до моря, Потоцький наказав замордувати.

Одеса незабаром святкуватиме 150-ліття свого заснування. Будували її французи — еміґранти Великої революції — Лянжерон, де-Рібас, герцоґ Рішеліє. Від моря до міста широкі ґранітні сходи — їх 200, а нагорі пам'ятник Рішеліє. Одягнутий він у римську тоґу, з лавровим вінцем на голові, одесити так і кажуть досі: пам'ятник дюкові (le duc по-французьки герцоґ). Архітектура міста й плянування його дуже гарні, ваблять око гармонією лінії. Над самим морем палац, в стилі ампір, Воронцова, намісника краю, одного з найкультурніших російських вельмож епохи Олександра І й Миколи І. На вулицях багато зелені, гарно вдягнені жінки (на півдні завжди одягаються краще, ніж на півночі).

Одеський театр величний і гарний і зверху й всередині, облицкований рожевим мармуром (вестибюль і сходи), будував його віденський архітект на зразок віденської опери. Місця розташовані так, що з кожного і видно і чути, крім того прекрасна вентиляція, чого не можна сказати про інші театри. Гарні будинки історичного музею, де є відділи єгипетських мумій, багатющих розкопів старовинної грецької культури з Ольвії, історії міста, пам'яток козацької доби, і будинок колишньої біржі.

Околиці Одеси, сполучені з нею густою мережею трамваїв, — розкішні сади з віллами, які колись будувало одеське панство й буржуазія.

В місті залишились 2—3 православні церкви. Костел висаджено в повітря і на цьому місці засаджено клюмби квітів. Так само робили більшовики й у Києві, де замість палацової церкви в Липках зроблено квітник, або на Подолі — розбито сквер.

Найбільша окраса Одеси, її слава — це море, що непереможно вабить до себе. Безбережне, ласкаве, блакитне або темносинє, то ґрізно-зелене, з білими хребтами хвиль у бурю, воно зачаровує, полонить душу, владно кличе до себе. Можна годинами сидіти на березі, дивитися на нього, слухати його дихання — і нічого не потребувати більше. **Є. О.**

Чи знаєте?...

Що в Чорногорі за вересень 1943 р., за обчисленням метеорол. станції в Ворохті, перепало 112,7 л. дощу на 1 $м^2$ землі — в серпні 32,0 л. Найбільше дощу випало 17. IX., бо аж 26,6 л. за одну добу — в серпні майже 16 л. на 1 $м^2$ землі. Всіх днів погідних було 13 — в серпні 16. Місяць вересень в Чорногорі — це місяць жнив... овес, ячмінь, озиме жито застелюють в полукіпках стерні... Після другої Богородиці (21. IX.) з полонин зганяють вівці, що зі своїми пастухами та собаками — вівчариками поважно з верхів сходять в село... На полонині, в лісах і по зрубах в Чорногорі починає панувати цариця самота, що наказує своїм полонинним вітрам нагинати кремезні ялиці — а розігнавшись із гір без стриму, тужно-сумні, під вікнами, заводити свої мелодії... Ліс поволі починає переодягатися в золоті шати... Птиці залишили свої гніздечка — лише над лісами і полонинами на сторожі вгорі кружляє маєстатично орел... Вовки і лисиці поволі наближаються до села...

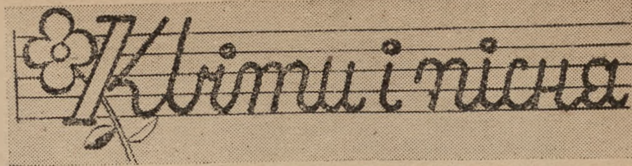
(Спостер. за вересень 1943).

Що вік нашої землі — вчені нараховують на десятки міліонів літ!... В порівнянні з віком землі, людина появилася не дуже давно — як подають вчені — 150—500 тисяч років тому! Найдавнішим дотепер представником людської раси є кістяк людини, що відкрив проф. Дібоа в 1892 р. на острові Яві. Дослідник означив час життя цієї людини на 500 тисяч років тому!... Друга така знахідка була біля Пекіну, в Китаї, в 1929 р. Щоку людини з цього часу, найшли також в 1907 р. в Мауер, біля Гальдельсберґу в Німеччині. Наші дослідники найшли дотепер теж багато кістяків людей, що жили і на наших землях 30—15 тисяч років тому!... Подумайте і уявіть собі, як могла виглядати тоді наша місцевість і наша Україна, з її рослинністю , тваринами та людиною, що тоді на ній жила...

Що учні села Липиці Горішньої — рогатинського повіту, при заохоті свого вчителя, в часі весняної і осінньої роботи в полі, зібрали багату колекцію кременного знаряддя, що його давні люди вживали в щоденному житті, а тепер часами за плугом вивертється. Заліза тоді ще не знали! З кремінія тоді були: ножі, сверли, пилки, серпи, сокири, скробачі та ін. Це кремінне знаряддя, що учні зібрали за обчисленням наших археологів, має від 15—20 тисяч літ! — і здано його в Музеї Наукового Т-ва ім. Шевченка у Львові...

Що учні цієї школи, коли копали землю в городі, натрапили на горщик, в якому був попіл та кісточки і цікаве кремінне та залізне знаряддя, — це була давня гробниця. Про цю знахідку повідомили вчителя, що обережно те все викопав і передав Музеєві Шевченка у Львові. Як довідалися опісля, це була вандальська попельниця, лятенської культури — датована залізним списом. Також викопано дві римські монети: Максимінія 286 р. після Р. Х. і Антонія Пія 138—161 р. після Р. Х. Слідкуйте теж і у себе, чи підчас оранки, або при земних роботах, чогось цікавого не найдете! У нас по селах ще багато цінного заховано в землі! Збережіть ці пам'ятки нашої старовини та передайте їх нашому музеєві...

Що найбільший водопад в Америці — більший від Ніяґари, це водопад р. Гамільтон пв. Лябрадор — відкритий 1840 р. Ріка ця на просторі 13 км з висоти 505 м н. р. моря, сходить до висоти 274 м. Різниця спаду води, на просторі 13 км — 231 м! Найвищий спад води на р. Гамільтон — 61 м! Ніяґара — 49 м. На 1 сек. як обличено, проходить через цей водопад, більше як 15 тисяч $м^3$ води — Ніяґара, — 8 тисяч $м^3$ води на 1 сек. Обчисліть, яка маса води перейде за 1 добу?... Найбільший водопад світу, це водопад р. Замбезі (Півд. Африка). Поріг, через який падає вода, має 140 м висоти!...

То була осінь, як і тепер. Дрезден одягнувся в дорогоцінну шату своїх пишних городів. Перед вікнами цвіли дивовижні високі квіти, а до їх стіп тулилися кострубаті айстри. Скісне проміння сонця гладило вершки зелених дахів, усміхалося до високих церковних веж. Не диво, що саксонці горді за свій Дрезден. Треба тільки бути над Ельбою, на мості короля Августа й кинути зором на „Старе Місто". Он-де вилискують до сонця золочені ангели на вершку академії мистецтв, далі славна опера, ґалерія образів з чарівною сикстинською мадонною Рафаелля, та літній замок Августа „Цвінгер" — (одна з найкращих барокових будівель світа), а здалека, як сильветки минулого — три вежі: ратушева, королівської палати й католицької катедри.

Так, Дрезден гарне місто — святиня мистецтв й музики. Тут жив колись славний композитор — романтик Роберт Шуман зі своєю жінкою Клярою, знаною піяністкою, дочкою др. Віка...

Кляра Вік вийшла проти волі батька заміж за Шумана і стала для нього провідним ангелом, джерелом творчости. Нераз приходилось їм зносити тяжкі хвилини, але захопившись чарівною ідеєю, забували сірі будні. „Моя жінка" — пише Шуман — „потрапить так само вміло обирати картоплю, як грати на фортепіяні".

Дрезденська державна гімназія для дівчат шукала прізвища великої німецької жінки. І знайшла її! При вході велика таблиця: „Школа ім. Кляри Шуман".

Про цю школу хочу розказати.

Була осінь... З усіх сторін, як бджоли до вулика, ринули дівчата, віком від 10 до 18 літ. Незвичайний день! День закінчення науки перед осінними вакаціями. — Кожна з них мріє уже про теніс, веслування на Ельбі, концерти, — але на закінчення науки всі прийшли. Таку церемонію годі опустити.

У великій залі півсумерк, тільки свічки при фортепіяні... Раптом загальний гамір утихає. Над слухачами розлився мельодійний канон. Молоді хористки виступають. Треба бути одною з них, щоб відчути вагу цієї хвилини.

Потім старий професор звернувся до зібраних: „На прощання хочу вам заграти одну пісню, яку ви понесете у своїх споминах через цілі вакації. В тій мельодії почуєте щось нове, вам досі невідоме. Її не знайдете ніде у ваших співанках, бо це українська народна пісня".

Старий професор погладив рукою клявіші і заля наповнилася тонами: „Ой, ходить сон коло вікон"...

Мури гімназії слухали і не могли наслухатися. Учениці ловили жадібно кожний звук — одні з цікавости, другі з захоплення. Здавалося — це не колисанка, а якась жива богиня — така сумна й така могутня, як тільки може бути.

Старий професор, школа, цей сумерк, ця святочність і... „Ой, ходить сон"...

Треба бути українкою, ученицею чужої школи, щоб розуміти вагу і відчути радість такої хвилини.

...А потім летіти, мов на крилах з нотами Барвінського під пахою, сяючи щастям, до своєї хати, не чути запаху високих дивовижних квітів, що до їх стіп туляться кострубаті айстри, а чути солодкі пахощі рідної пісні, що їх розлив у далекому Дрездені — Барвінський...

Віра Селянська

Що в нашій Чорногорі, Прут, що випливає з-під Говерлі — 2058 м. н. р. моря — недалеко своїх джерел, під Заросляком, творить теж гарний водопад. Вода по камінних з великим шумом котиться стрімголов в долину... розбивається на білу піну, яка у проміннях сонця, на тлі прегарної високогірської природи, творить чудову веселку, що манить сюди око туриста... Другий водопад маємо на Пруті в Яремче — більший своєю масою води, зате висотою свого спаду, в порівнянні з першим, дуже малий...

Нанашко з Ворохти.

ЗАГАДКИ

I. ХРЕСТИКІВКА

(в поодинокі поля вписувати по одному складові)

Значення слів: Поземно: 1. частина тіла; 2. час; 5. письменство; 6. напиток; 7. чудо; 9. страва; 12. кладуть на зиму біля хати; 13. країна між Дністром і Прутом.

Прямовисно: 2. частина ноги; 3. домашні тварини; 4. вказівки; 6. жадання; 8. гурт; 10. розвага; 11. гора в Вірменії; 12. деклярація.

II.

Із складів:
а, ба, гін, ко, ко, ко, ла, ли, ма, ми, мунд, на, по, ра, ре, сен, те, ти
мають повстати слова таких значень: 1. княжі палати, 2. кухарське знаряддя, 3. мертва мова, 4. хата на полонині, 5. норвезький подорожник, що перший досягнув південного бігуна, 6. приниження власної особи.

Склади, що в рамках, дадуть ім'я і прізвище українського композитора.

III. МАГІЧНИЙ КВАДРАТ

	1	2	3	4	5
1					
2					
3					
4					
5					

Букви:
а, а, а, а, е, е, к, к, к, м, н, н, н, о, о, о, о, о, о, п, п, п, р, р
вписати в поодинокі поля так, щоб в поземних і прямовисних рядках повстали слова однакових значень: 1. риба, 2. скеля, 3. місто на Сумщині, над р. Сулою, 4. велике море, 5. дівчина.

IV.

1	7	8	7	12	— риба
2	3	13	9	10	— жіноче ім'я
3	13	9	7	14	— півд.-амер. степи
4	9	15	2	3	— річка в південній Україні
5	10	12	1	10	— накриття голови
6	10	12	3	13	— водяна птиця
7	8	4	7	9	— сузір'я
8	7	11	10	9	— ріка у Франції
9	10	1	10	16	— доручення у війську
10	11	8	4	13	— европейське море
8	2	14	17	6	— давня назва українця
10	18	19	7	8	— той, хто написав книжку
11	10	8	4	13	— жіноче ім'я
10	9	19	4	9	— чоловіче ім'я

Кожне число замінити відповідною буквою так, щоб повстали слова поданих значень. Початкові букви дають прізвище автора і заголовок його історичної повісти.

V. УКРАЇНСЬКІ РІКИ

Відшукайте такі назви:
1. головна ріка Галичини; 2. один з Дніпрових порогів; 3. притока Дніпра, над якою лежить Кривий Ріг; 4. річка, що впадає до Дніпра нижче Кременчука; 5. притока Дніпра, над якою лежить Біла Церква; 6. гірська річка на Бойківщині.

Початкові букви складаються знову на назву української ріки.

VI. ХОДОМ ШАХОВОГО КОНИКА

прочитайте один з найкращих описів природи в нашій літературі.

	че	сон	ла		ки	ла	си		во	ре	но
За	ю	ронь	пе	сти	у	сон	тонь	мо	ле	ва	же
го	пли	роз	цем	во	спа	не	є	ю	ро	ю	по
	хма	ні	ка		і	ве	це		кри	пе	є

VII. Подаю в дальшому спосіб, як знайти рік моїх народин. В ч. 7—8 ви, читачі, дістали число 2672, з котрого ви вже вмієте і найшли день і місяць моїх народин.

Ось даю число 267567, що його дістаю в наступний спосіб:
Число 2672 множу на 20
До добутка додаю 73
Повищу суму множу на 5
До того всього додаю 2 останні цифри року.
В висліді дістаю вище подане число: 267567.

Приклад: Ми народилися 16. 2. 1918. р.

З попереднього числа в висліді рахункових дій ми дістали число 1967, отже:

1967 . 20 = 39340
39340 + 73 = 39413
39413 . 5 = 197065
197065 18 = 197083
I 197083 — 36865 = 160218.

РОЗВ'ЯЗКИ ЗАГАДОК з 8—9 ч.

1. Поперед батька в пекло не лізь.
2. „прийде коза до воза".
3. „відвага".

4.

2 - 78 - 156 - 39 - 4

5. Було 6 синів і кожний дістав 6 діямантів. Перший син мусів дістати 1 діямант + кількість, подільну на сім — в даному випадку 1 + 35 = 36 діяментів і т. д.

Стор. 127.

1) чар, око, рак, ніж, еге, мак, оса, рів, exo.

Чорне Море.

2) 1. о па нас
2. про ску рів
3. на по лі
4. о цет
5. ля пон ці
6. ін ди від
7. ве ре та
8. і гор
9. биль це
10. о ни сим
11. те рен
12. ку пе

Праця не гине у світі даремне.

3) На північному бігуні (полюсі).

ЛИСТУВАННЯ РЕДАКЦІЇ

У числі за липень вкрався друкарський чортик, який тепер спростовуємо: а саме автором „Сонету" є не В. Скорупський, а Ів. Волинський.

Тодор Панчук і Віктор Козак — відповідь на Ваше запитання знайдете у кутку розваг.

Ю - ко — Пишете, що коли помістимо Ваш вірш, будете „бомбардувати" редакцію віршами безупинно. Але ми ще хочемо жити — тому Ваша поезія в коші.

„ДОРОГА" — ілюстр. журнал. **Появляється** 15-того кожного місяця. **Видає** „Українське В-во", Краків-Львів, Унгарнштрассе 21. Тел. 233-23. — За редакцію відповідає: **Др. Юрій Старосольський** — Передплата: річно 8.— зл., піврічно 4.— зл. **Поодиноке число 80 гр.** — ЦІНИ ОГОЛОШЕНЬ: Ціла сторінка 640.— зл., 1/2 сторінки 320.— зл., 1/4 сторінки 160.— зл., 1/8 сторінки 80.— зл. Оголошення в тексті 100% дорожчі. — З друкарні Укр. Акад. Наук у Львові, Постгасе 11. — Ukrainische Monatschrift „DOROHA" (Der Weg). Verlag: Ukrainischer Verlag, Krakau, Zweigstelle Lemberg, Ungarnstrasse 21. — Druck: Druckerei Ukr. Akademie der Wissenschaften, Lemberg, Postgasse 11. Lemberg, Postschliessfach Nr. 22.